

Pázmány Péter Katolikus Egyetem  
Jog-és Államtudományi Doktori Iskola

***NATURALITER LICERE CONTRAHENTIBUS SE CIRCUMVENIRE***

**Az Ulp. – Pomp. D. 4, 4, 16, 4 értelmezése**

A doktori értekezés tézisei

DR. RADVÁNYI ANNA MÁRIA

témavezető: PROF. DR. EL BEHEIRI NADJA  
tanszékvezető egyetemi tanár

Budapest, 2024

## TARTALOMJEGYZÉK

I. A KUTATÁSI FELADAT ÖSSZEFOGLALÁSA .....	3
II. A DOLGOZAT FELÉPÍTÉSE, AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK RÖVID BEMUTATÁSA, A KUTATÁS MÓDSZERE .....	5
III. A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK RÖVID ÖSSZEFOGLALÁSA, AZOK HASZNOSÍTÁSA, A HASZNOSÍTÁS LEHETŐSÉGEI.....	9
IV. A TÉMÁBAN KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE .....	14

## I. A KUTATÁSI FELADAT ÖSSZEFOGLALÁSA

A *Naturaliter licere contrahentibus se circumvenire* című értekezés kutatási célja az Ulp. – Pomp. D. 4, 4, 16, 4 textus<sup>1</sup> értelmezése:

*Idem Pomponius ait in pretio emptionis et venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire.*

A dolgozat szakít azzal a megközelítéssel, amely ezt a mondatot a klasszikus római jogi *emptio venditio* vételárával szemben támasztott követelményekkel, a *pretium* igazságosságával, végső soron pedig a *laesio enormis*szal összefüggésben tárgyalja. A dolgozatban kifejtett kutatás a mondat értelmét magából a szövegből kiindulva keresi. Kutatási célként fogalmazza meg az abban szereplő kulcsszavak: a *circumvenio* ige és a *naturaliter* adverbium kifejezések értelmezését. Ennek érdekében vizsgálja e szavak jelentését a Digestában fellelhető jogászai véleményekben. Mivel egy szöveghely valódi értelme nem mutatkozik meg a kontextus vizsgálata nélkül,<sup>2</sup> figyelmet fordít a textus szűkebb és tágabb összefüggéseire. Célként fogalmazza meg, hogy a vételárban való megegyezés lényegét a jogi fenomenológia eszköztárával is bemutassa. Legfőbb kutatási feladatának azt tartja, hogy megragadja és leírja az *idem Pomponius* mondat valódi értelmét (*verus sensus*).

A jogtudomány területén jelenleg uralkodó paradigma egy-egy kutatás fókuszát általában a law in books – law in action dichotómiájában helyezi el, és gyakran az utóbbi elsőbbségét hangsúlyozza. A római jogászok munkáiból kiemelt, a dolgozat középpontjában álló mondat értelmezését feladatául tűző dolgozat ebben a tekintetben harmadik utat választ. Vallja, hogy sem a szigorúan vett szaktudomány dogmatikai válaszainak, sem pedig a vonatkozó dogmatikai problematika gyakorlati alkalmazásának középpontba állítása önmagában nem nyit új távlatokat az adásvétel vételárára vonatkozó textus értelmezésében. A pozitív jog állandó változásnak van kitéve,<sup>3</sup> az *idem Pomponius* mondat azonban az *emptio venditio* apriori törvényszerűségeihez tartozik. A római jogászok gondolkodása realista gondolkodás. Abból indulnak ki, amit látnak, amit a valóságban megtapasztalnak. Jelen munkát e hozzáállás

---

<sup>1</sup> Ulp. – Pomp. D. 4, 4, 16, 4 (11 ad ed). A továbbiakban erre a textusra 'idem Pomponius' mondatként utalunk.

<sup>2</sup> Cels. D. 1, 3, 24 (9 Dig.). *In civile est nisi tota lege perspecta una aliqua particula eius proposita iudicare vel respondere.*

<sup>3</sup> Adolf REINACH: Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechts. In: Karl SCHUHMANN – Barry SMITH (szerk.): *Sämtliche Werke. Textkritische Ausgabe in 2 Bänden. 1. Die Werke.* München–Hamden–Wien, Philosophia Verlag, 1989. 141.

jellemzi: a vizsgálat tárgyára tekint (schauen) és a maga realitásában szemléli azt (betrachten). Szemlélni és megérteni kívánja az *idem Pomponius* mondatot. Ebben az értelemben a vizsgálódás law in consideration-nek tekinthető.<sup>4</sup>

---

<sup>4</sup> A 'law in consideration' kifejezés a jogi fenomenológia reinachi módszeréből kölcsönvett szóból fakad. Reinach a jelenségek szemlélését leggyakrabban a 'betrachten' igével fejezi ki. Jogi fenomenológiával foglalkozó alapművét, a 'Die apriorischen Grundlagen des bürgerlichen Rechts' című munkát angolra fordító Crosby a 'betrachten' igét a 'consider' szóval fordítja. E megfontolások eredménye, hogy a fent említett dichotómiától eltérő harmadik utat e terminológiához híven nevezzük el. Kiténik a hivatkozott gondolkodásmód és a szóhasználat is a következő idézetből: „Man kann die Wesenszusammenhänge, die wir herausgehoben haben, rein an sich betrachten [...]“; „The essential laws which we have brought out in this work can be considered purely in themselves [...]” Vö. REINACH i. m. 268.; illetve. Adolf REINACH: The apriori foundations of the civil law. ford. John F. Crosby. *Aletheia. An International Journal of Philosophy*, 3 (1983) 130.

## II. A DOLGOZAT FELÉPÍTÉSE, AZ ELVÉGZETT VIZSGÁLATOK BEMUTATÁSA, A KUTATÁS MÓDSZERE

A dolgozat négy gondolati egységből áll. Honoré áttekintést nyújt arról a vizsgálati módszerről, amelynek mentén Ulpianus az egyes elé kerülő esetekben megfogalmazza jogászi véleményét. Ennek során a remekjogász Honoré meglátása szerint négy szempontot mérlegel. Mindenekelőtt az adott szövegből indul ki, legyen szó jogi normáról, szerződésről, végrendeletről vagy egyéb jogügyletről. Első feladatának azt tartja, hogy pontosan megértse annak szavait, szövegezését (*verba*). Ezt követően vizsgálja meg tágabb összefüggésben a szöveget arra figyelemmel, hogy mi lehet a mögötte rejtőző cél, mi az a szándék, ami a megfogalmazásához vezetett (*mens*). Az így nyert értelmet veti össze a köz érdekével, a hasznossággal (*utilitas*), végül pedig a következtetéseket az *aequitas* követelményeinek veti alá. Bár nincs mindig szükség mind a négy lépcsőfok bejárására, van, amikor már a szavak megfelelő értelmezése vagy a szövegösszefüggés vizsgálata kielégítő eredményre vezet. Kétség esetén ez a négy pont jelöli ki az általa bejárt utat.<sup>5</sup>

*Verba – Mens – Utilitas – Aequitas*: ezen a négyfokú lépcsőn halad végig a dolgozat a kiválasztott ulpianusi mondat értelmének megfontolásakor. Összecseng a szempontok e rendje azzal a módszerrel, amellyel a jogász az egyes szövegek vagy jogi normák értelmezésekor az *interpretatio* ívén végighaladni köteles. A vázolt gondolati fűzérhez az egyes fejezetek általában szorosan, néhol azonban csupán lazábban kapcsolódnak. Éppen ezért a dolgozat strukturális egységeit a folyamatos számozással ellátott fejezetek adják.<sup>6</sup>

A dolgozat öt fejezetből áll. Az első fejezet azokat a Digesta-helyeket veszi sorra, ahol a *circumvenio* ige szerepel. Az Ulpianus nevéhez fűződő, és különösen az *emptio venditio* témakörébe sorolható eseteket részletesen is bemutatja. Összességében arra kérdez rá, hogy milyen magatartások jelölésére használatos a vizsgált ige, és e magatartásokkal szemben a remekjogász milyen hozzáállással viseltetik. Magyarázatot keres arra, vajon mi az oka annak, hogy kizárólag az *idem Pomponius* forráshelyen találkozunk a Digestában olyan szöveggel, ahol a *circumventio* magatartással szemben a remekjogász kifejezetten megengedő.

---

<sup>5</sup> Tony HONORÉ: *Ulpian. Pioneer of human rights*. Oxford, Oxford: Oxford University Press, 2002. 94–95.

<sup>6</sup> Ebben a tekintetben külön indoklást az '*Utilitas*' elnevezésű rész kíván. Ez a gondolati egység a fenomenológia módszerével egy olyan jogeset alapján vizsgálódik, amely az *utilitas vs. honestas* dilemmára fűzhető föl – amint erre az esetet leíró Cicero is utal annak felvezetésekor. A harmadik gondolati egységben nem az adott részben alkalmazott vizsgálati módszer, hanem a vizsgált forráshely kapcsolódik az *utilitashoz*.

A második fejezet arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen jelentéssel bír a *naturaliter* adverbium az *idem Pomponius* mondatban. A fejezet számba veszi a kiindulásul szolgáló szöveghely rendelkezésre álló fordítási változatait és a *status quaestionis* alapján a vizsgált mondat illetve a *naturaliter* adverbium fennálló értelmezési irányait. Ezek után kerül sor a határozószó tényleges, közelebbi vizsgálatára, figyelemmel annak eredetére, szótári alakjára, valamint a források feldolgozását segítő kézikönyvek szerinti értelmezésére. E jelentéskereső – értelmezéskutató vizsgálat során figyelemmel van a *naturaliter* valamennyi digestabeli előfordulási helyére. A forráshelyek vizsgálata alapján az adverbium négy jelentésárnyalatát mutatja ki, amelyek részletes elemzésére kerül sor.

A harmadik fejezet kifejezetten az *idem Pomponius* szöveggörnyezetét<sup>7</sup> vizsgálja. Ennek során három csomópont mentén vázolja fel a szövegösszefüggésből levonható következtetéseket: a *minorok*, a *circumvenio vs. dolus* illetve az *in integrum restitutio* témakörében vizsgálódik részletesen.

A dolgozat negyedik fejezete a rodoszi gabonakereskedő cicerói példájából<sup>8</sup> ismert dilemmából indul ki, és azt a feladatot állítja maga elé, hogy a *pretium* megszületésének folyamatát a fenomenológia eszköztárával írja le. Áttekintést nyújt a Reinach nevéhez fűződő megközelítési módról, tisztázza annak alapfogalmait, majd azok gyakorlati alkalmazására tesz kísérletet. Azt vizsgálja, hogyan írható le a vételár kialakítása, következésképpen pedig maga a konszenzuális vétel a reinachi módszerrel. A feltételes ígéretek mint szociális aktusok találkozásában modellezhetőnek látszik a konszenzuális adásvétel létrejötte. A jogi fenomenológia eszközeivel az árképzés folyamatában megragadható a *circumventio* szerepe, és elhelyezhető a magatartás megengedettsége az *emptio venitio* koncepciójában. A *circumventio* és a *naturaliter* fenomenológiai vizsgálata egyúttal azoknak a megállapításoknak a megerősítésére szolgál, amelyek az előző fejezetekben kimondásra kerültek.

A dolgozat ötödik fejezete mindannak a tapasztalatnak a tágabb összefüggésbe helyezését mutatja be, amelyet a korábbi fejezetek kutatásai adtak. Végző soron arra törekszik, hogy az *idem Pomponius* mondatot immár elhelyezze az igazságosság *ulpianusi* koncepciójában.

A dolgozat függeléke a *naturaliter* adverbium előfordulási helyeinek összefoglaló táblázatát tartalmazza. Feltünteti az adott szövegek fordítási változatait néhány olyan Digesta-fordítás nyomán, amely elő nyelven elérhető. A forrásszövegeket latin, német, angol és francia nyelven

---

<sup>7</sup> Ld. Ulp. D. 4, 4, 16, 1–4. A szövegek az eredeti *ulpianusi* munkában is egymást követik. Vö. Otto LENEL: *Palingenesia iuris civilis : iuris consultorum reliquiae quae Iustiniani digestis continentur, ceteraque iuris prudentiae civilis fragmenta minora secundum auctores et libros* 1–2. Leipzig, Bernhard Tauchnitz, 1889. II. 476.

<sup>8</sup> Cic. de off. 3, 12 (49–53).

tartalmazó táblázat láthatóvá teszi a határozószó különféle jelentésárnyalatait. Szemlélteti a *naturaliter* adverbium dolgozatban bemutatott négy jelentésárnyalatát, és rámutat azokra a textusokra, ahol a fordítók mást és mást értettek az adott kifejezés alatt.

A dolgozat a római jog primer forrásaiból indul ki. Mivel a kutatás középpontjában egy, a Digestából származó mondat értelmezése áll, az elsődleges forrásokat a Digesta anyagából meríti. Szem előtt tartja az *idem Pomponius* mondatból adódó két kulcsszó, a *circumvenio* és a *naturaliter* jogász véleményekben betöltött szerepét, ezért azokat a jogász *responsum*okat vizsgálja, ahol ezek a szavak szerepelnek. Mivel csupán a Digestában a *circumvenio* 32, a *naturaliter* pedig 44 forráshelyen fordul elő, terjedelmi okokból a feldolgozott kútfőket e formai szempont szerint a Digesta anyagára szűkíti. A *circumvenio* esetében az Ulpianus nevéhez fűződő textusokat helyezi középpontba, a *naturaliter* esetében azonban figyelmet fordít az szó összes elfordulási helyére. A *naturaliter naturával, ius naturalével* összefüggésbe hozható jelentése, a jogász érvelésben betöltött szerepe szükségessé tette e kifejezés részletesebb vizsgálatát.

A dolgozat az *idem Pomponius* mondat interpolációmentességéből indul ki, amelyet az Index Interpolationum<sup>9</sup> is alátámaszt. A primer források idézésének alapjául az Alan WATSON – Theodor MOMMSEN – Paul KRUEGER: *The Digest of Justinian I–IV* 1985-ös kiadása szolgál.

A dolgozat törzsanyagát képező primer források feldolgozását elsősorban a mértékadó szótárak és kézikönyvek,<sup>10</sup> másodsorban pedig a rendelkezésre álló szekunder irodalom segíti. A dolgozatban említésre kerülő primer forrásokhoz kapcsolódó szekunder irodalom bemutatására csak olyan mértékben és mélységben kerül sor, amennyiben azt a dolgozat homlokterében álló kérdés tárgyalása megkívánja, és a kutatás célkitűzéseivel egybevágh.

---

<sup>9</sup>Ld. Ernst LEVY – Ernst RABEL: *Index Interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur*. Hermann Böhlhaus Nachfolger, 1929. 54. Egyedül Beseler 'Beiträge zur Kritik der römischen Rechtsquellen' című munkájára utal a kézikönyv, amely a 'contrahentibus' szó kapcsán veti fel a szövegmodosítás gyanúját, a *circumvenio* ill. a *naturaliter* esetében nem.

<sup>10</sup>A teljesség igénye nélkül ld. Hermann Gottlieb HEUMANN – Emil SECKEL: *Handlexikon zu den Quellen des römischen Rechts*. Jena, Gustav von Fischer, 1926. ; OXFORDLATINDICTIONARY: *Oxford Latin Dictionary*. Oxford, Clarendon Press, 1968 ; Antoine MEILLET – Alfred ERNOUT: *Dictionnaire etymologique de la langue latine. Histoire les mots*. Paris, Libraire C. Klincksieck, 1951; LEVY – RABEL i. m. ; Max KASER: *Das römische Privatrecht. Erster Abschnitt. Das altrömische, das vorklassische und klassische Recht*. Handbuch der Altertumswissenschaft. 10. Abteilung, Rechtsgeschichte des Altertums. München C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1971. Zweite, neubearbeitete Auflage; Ulrike BABUSIAUX – Christian BALDUS – Wolfgang ERNST – Franz-Stefan MEISSEL – Johannes PLATSCHKE – Thomas RÜFNER (szerk): *Handbuch des römischen Privatrechts Band I - III*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2023.

A kutatás módszeréhez tartozik egyrészt a forrásszövegek értelmező olvasása. A bennük rejlő nyelvi illetve dogmatikai szempontok vizsgálatát a kutatás az *interpretatio* módszereihez mérten végzi el. Az *idem Pomponius* mondat értelmezésében másrészt a jogi fenomenológia eszköztárának alkalmazása játszik jelentős szerepet. A kutatásokból az rajzolódik ki, hogy mindazt, ami a nyelvi – dogmatikai megközelítésben megmutatkozik, a reinachi módszerrel végzett vizsgálatok is alátámasztják.



### III. A TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK ÖSSZEFOGLALÁSA, AZOK HASZNOSÍTÁSA, A HASZNOSÍTÁS LEHETŐSÉGEI

1. Az Ulp. – Pomp. D. 4, 4, 16, 4 textus értelmezését el kell választani a *laesio enormis* problematikájától.

A *laesio enormis* intézménye abból az alapvetésből indul ki, hogy a dolgok értéke objektíve meghatározható, és hogy az az igazságos, ha az áruforgalomban a dolgok hozzávetőlegesen ezen objektív érték fejében cserélnek gazdát. E jogintézmény nyomán azokban az esetekben, amikor az ár kialakításánál az objektív értékhez képest túlságosan nagy eltolódás mutatkozik, kívülről jövő beavatkozás útján orvosolni lehet az aránytalanságot. Ezt, a legkorábban Diocletianus korában a római jogban megjelenő jogintézményt<sup>11</sup> vetik egybe gyakran az *idem Pomponius* mondattal, ezzel összefüggésben pedig a *pretium* igazságosságának kérdésével. Az *idem Pomponius* mondat és a *laesio enormis* szembeállítása, és a kettő igazságossággal való összevetése azonban azt a látszatot kelti, hogy az igazságosság követelményét csak akkor teljesíti be az adásvételi szerződés szabályozási háttere, ebből kifolyólag pedig az adott jogrendszer, ha fel tud mutatni az árképzésbe kívülről beiktatott fékeket. Mindaddig pedig, amíg '*contrahentibus se circumvenire licet*', a rendszer nem felel meg az igazságosságnak.

A mondatot azonban ezektől az előítéletektől mentesen kell vizsgálni. Ekkor derül fény valódi értelmére és megfogalmazásának céljára. Az *idem Pomponius* mondatban foglalt megengedés (*licere*) nem a jog előíró szabályaira utaló kifejezés, sokkal inkább egy gyakorlati tapasztalat megfogalmazása. A tapasztalati valóságra vonatkozó megfogalmazásból (*sein*) nem lehet a jog előíró szabályrendszerére (*sollen*) következtetni. A tapasztalatok érvényességét nem befolyásolja, hogy a pozitív jog ezzel összhangban alkotja-e meg a *sollen* jellegű előírásait vagy sem.

2. A *circumventio* a vételárral kapcsolatban az *emptio venditio* apriori lényegéhez tartozik. E tétel bizonyítására alkalmas

---

<sup>11</sup> A *laesio enormis*ről részletesen ld. többek között Karl HACKL: Zu den Wurzeln der Anfechtung wegen *laesio enormis*. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abtheilung*, 98 (1981); PÓKECZ KOVÁCS Attila: A *laesio enormis* és továbbélése a modern polgári törvénykönyvekben. *Jogtudományi Közlöny*, 2000/5 (2000).

- a. az *idem Pomponius* mondat kulcsszavainak (*circumvenio; naturaliter*) átfogó, jelentéstani vizsgálata; valamint
  - b. az árképzés folyamatának a jogi fenomenológia eszközeivel való elemzése.
3. A *circumventio* mint magatartás egyenrangú felek között megengedett a vételárral kapcsolatban. Ez az állítás az *idem Pomponius* szövegösszefüggésének átfogó vizsgálatával alátámasztható. Megengedettségének megfogalmazása egy tapasztalat leírását jelenti, sem nem jogelv, sem pedig követendő magatartásminta kifejezése.

Az *idem Pomponius* mondat az egyetlen olyan ulpianusi szöveg, amely szerint a *circumventio* mint magatartás megengedett. A remekjogász minden egyéb esetben a szót negatív értelemben használja. A vizsgált hely szövegösszefüggésének<sup>12</sup> részletes elemzése alapján kimutatható, hogy a mondat megfogalmazására nem előíró szabály hangsúlyozása miatt került sor. A fragmentumban szereplő szövegek központi kérdése arra irányul, vajon van-e a rendes jogorvoslatok között olyan eszköz, amely segítségével hívható a *minorok* védelmében akkor, amikor valamiképpen hátrány éri őket. Ha van, annak kell helyt adni, ezek híján nyúlhat csak a *praetor* az *in integrum restitutio* adta különleges védelemhez. A töredékben szereplő esetek sorából kivételként tűnik ki az *emptio venditio*. Itt, úgy tűnik, szűkebb, kifinomultabb szegmentuma rajzolódik ki annak a magatartásnak (*circumventio*), amelynek más konszenzuál szerződésnél egyértelmű következménye az érvénytelenség (ld. *societas*), következésképpen pedig a rendes jogorvoslat fennállása. A *circumscribo/circumvenio* súlyos (értsd: *dolus* határát elérő) esetei ugyan az adásvételnél is maguk után vonják a *commune auxilium* lehetőségét, létezik azonban ennek a magatartásnak egy olyan köztes árnyalata, ahol a felek mozgástere meghatározott keretek között, a *dolus* határáig szabad, tehát a magatartás felnőttek között megengedett. Ez az a rés, amelyre a *praetornak* oda kell figyelnie, a tapasztalatlanabb, gyengébb, kiszolgáltatottabb *minort* szemmel kell tartania, az *in integrum restitutio* útján jogorvoslati lehetőséget biztosítva számára. Nincs szó tehát előírásról, jogelvről, követendő mintáról, csupán egy, a valóság ismeretén nyugvó tapasztalat hangsúlyozásáról.

---

<sup>12</sup> Ulp. D. 4, 4, 16.

4. A *naturaliter* adverbium a Digestában négyféle jelentésárnyalatban fordul elő.
  - a. Jelent természetes állapotot *non manu facto* értelemben,<sup>13</sup> valamint
  - b. természetességet az adott dologra, annak sajátos jellegére utalva,<sup>14</sup>
  - c. megjelenik *sui generis* jogi fogalmak elemeként,<sup>15</sup> valamint
  - d. önálló mércére, rendre való utalásként a *ius naturalé*vel való összefüggésben.<sup>16</sup>

A dolgozat részletesen foglalkozik a *naturaliter* adverbiummal. Bemutatja annak fennálló értelmezési irányait. Majd miután megvizsgálja azt a 44 Digesta-helyet, ahol a kifejezés előfordul, felállítja az adverbium fent említett négy jelentésárnyalatát. Részletesen foglalkozik azokkal a jogászai véleményekkel, amelyekben az adverbium a *ius naturalé*re utaló jelentést hordoz. Arra a megállapításra jut, hogy az *idem Pomponius* mondatban a *naturaliter* a dolog természetére való utalást jelent.

5. A klasszikus római jogi *emptio venditio* leírható két feltételes ígélet mint szociális aktus<sup>17</sup> találkozásaként.

Adolf Reinach „Die apriorische Grundlagen des bürgerlichen Rechtes” című művében arra a megállapításra jut, hogy a jogi jellegű társadalmi viszonyok szociális aktusok révén jönnek létre.<sup>18</sup> Másik munkájában azt hangsúlyozza, hogy a civiljog egésze szociális aktusokra épül föl.<sup>19</sup> A jogi fogalmak és a jogi képződmények leírhatók a fenomenológia eszköztárával. Mivel pedig e megértési mód szerint a jogi jellegű társadalmi viszonyok szociális aktusok útján keletkeznek, a római jog képződményei vizsgálhatók ennek a munkamódszernek a fényében. A vázolt alapvetés elfogadása arra

<sup>13</sup> Ebbe a csoportba a következő textusok sorolhatók: Pomp. D. 8, 3, 20, 1 (33 ad sab.); Ulp. D. 32, 70, 12 (22 ad sab.); Ulp. D. 39, 3, 1, 10 (53 ad ed.); Ulp. D. 39, 3, 1, 15 (53 ad ed.); Ulp. D. 39, 3, 1, 22 (53 ad ed.). Ide is sorolható továbbá Ulp. D. 43, 12, 1, 5 (68 ad ed.).

<sup>14</sup> E második csoportba sorolható: Pomp. D. 1, 2, 2, 5 (I. S. enchir.); Ulp. D. 11, 7, 4 (25 ad ed.); Ulp. 19, 1, 11, 1 (32 ad ed.); Ulp. D. 29, 5, 3, 19 (50 ad ed.); Ulp. D. 29, 5, 3, 23 (50 ad ed.); Pomp. D. 30, 26, 2 (5 ad sab.); Ulp. D. 39, 3, 1, 23 (53 ad ed.); Paul. D. 41, 2, 1pr (54 ad ed.); Gai. D. 41, 3, 5 (21 ad ed. provinc.); Pomp. D. 50, 17, 7 (3 ad sab.). Határeset: Ulp. 43, 12, 1, 5 (68 ad ed.), az első csoporthoz is sorolható.

<sup>15</sup> *Naturalis possessió*val kapcsolatban: Pap. D. 10, 2, 35 (12 resp.); Ulp. D. 10, 3, 7, 11 (20 ad ed.); Ulp. D. 10, 4, 3, 15 (24 ad ed.); Ulp. D. 41, 2, 12 (70 ad ed.); Iav. D. 41, 2, 23pr (1 epist.); Pap. D. 41, 2, 49pr (2 def.); Ulp. D. 43, 16, 1, 9 (69 ad ed.) Ven. D. 43, 26, 22, 1 (3 interd.); *naturalis obligatio*val kapcsolatban Ulp. D. 4, 5, 2, 2 (12 ad ed.); Ulp. D. 5, 3, 25, 11 (15 ad ed.); Paul. D. 12, 6, 13pr (10 ad sab.); Ulp. D. 26, 8, 5pr (40 ad sab.); Marc. D. 35, 2, 56, 2 (22 Dig.); Ulp. D. 44, 7, 14 (7 disp.); Afr. D. 46, 1, 21, 2 (7 quaest).

<sup>16</sup> E csoportba tartoznak a következő textusok: Paul. D. 4, 5, 7pr (11 ad ed.), Tryph. D. 12, 6, 64 (7 disp.), Ulp. D. 15, 1, 9, 7 (29 ad ed.), Marci. D 46, 3, 49 (I. S. ad hypoth. form.).

<sup>17</sup> Fontos hangsúlyozni, hogy az ’ígélet’ szót ebben a gondolatmenetben nem a technikus értelemben vett római jogi *stipulatio*ra, hanem a reinachi ’Versprechen’-re (ígélet mint szociális aktus) vonatkozó értelmében használjuk.

<sup>18</sup> Ld. REINACH i. m. 171.

<sup>19</sup> Ld. REINACH i. m. 357.

vezet, hogy a szerződő felek között az adásvétel is szociális aktusok útján keletkezik.<sup>20</sup> Reinachi terminológiával fogalmazva két feltételes ígélet található az *emptio venditio* konstrukciójában: az eladó és a vevő ígérete. Az *obligatio* szintjén szinallagmatikus viszony csak úgy jöhet létre, ha az egyik oldal ígérete a másik oldal ígéletének létét feltételezi: az egyik feltételes ígélet hatálya a másik feltételes ígélet megszületésétől függ. Ezek a feltételes szociális aktusok egymást komplementer módon egészítik ki. Az *actio empti* és az *actio venditi* formuláinak vizsgálata azt mutatja, hogy ezek is komplementer módon egészítik ki egymást, valamint felfoghatók szociális aktusok soraként. Az *intentio* és *demonstratio* együttes olvasata mutatja meg mindkét esetben az adásvétel peresíthetőségének lényegét: az, amiben megegyeztek (*id quod actum est*), annak jogalapját tekintve (*causa*) és a legfontosabb körülményeket illetően is a formula részévé válik. A jog keresetekből származik: jogkeletkeztető aktus a *condemnatio* révén születik meg. A formula feltételes összetett mondata reinachi értelemben felfogható állításnak, közlésnek (*demonstratio, intentio*) és felhatalmazásnak (*condemnatio*), amelyek mind-mind szociális aktusok.

6. A fenomenológiai vizsgálódások az *idem Pomponius* mondat tekintetében annak apriori jellegét támasztják alá.

A vizsgálat középpontjában az adásvétel mint fenomén áll. Az eladó és a vevő, akik az áruban és annak vételárában megegyeznek. Az áru tekintetében a dolog természetéhez az tartozik, hogy adottságként fogható fel. Látható. Magában hordozza mind a látható, mind pedig a kívülről, első ránézésre észre nem vehető tulajdonságait, de rajta változtatni a felek nem tudnak. Pillanatfelvétel. Ezzel szemben a vételár pénzben áll. Ennek természetéhez az tartozik, hogy összegét csökkenteni illetve növelni lehet mindaddig, ameddig rá nézve a megegyezés meg nem születik. A változás lehetősége az ár tekintetében megragadható a szerződés létrejöttékor. Az áru tekintetében csak utólagos orvoslás jöhet számításba. Ez azt jelenti, hogy a szerződés megkötésekor mindenfajta ügyeskedés az árban csapódik le. A dolgon a felek nem tudnak változtatni, annak vételárán igen. Azokat a kérdéseket, amelyek az áruval kapcsolatban utóbb

---

<sup>20</sup> A német szöveg a 'sich konstituieren' igét használja. Izgalmas annak a kérdésnek a vizsgálata, hogy a szociális aktusok konstitutív jellege a felek belső viszonyára (*obligatio* szintje), a külvilágban megjelenő *contractura*, vagy mindkét oldalra egyszerre lesz-e igaz.

felmerülnek, a felek később azok között a keretek között tudják rendezni, amelyeket a jogrendszer biztosít számukra.

#### 7. A vázolt eredmények hasznosításának lehetősége

A jogi fenomenológia a lényeglátásban segít, és előmozdítja az összetett problémák megértését. Magából a dologból,<sup>21</sup> a tapasztalt valóságból indul ki, e tapasztalatok útján ragadja meg a valóságot. Ez a hozzáállás jellemzi a római jogászok gondolkodását is, következésképpen nem idegen a római jog primer forrásainak vizsgálatától a reinachi módszer alkalmazása.

Az adásvétel vételárának példáján bemutatott metódus alkalmazható más jogintézmények leírására is. Segítséget nyújthat a római jog oktatása során különösen akkor, amikor a jogi jelenségek lényegét kívánjuk megragadni. A pozitív jog állandóan változó világában vezérfonalul szolgálhat az apiori törvényszerűségeinek felismerése és leírása.

---

<sup>21</sup> Husserl a *Logische Untersuchungen* bevezetőjében fogalmazza meg a fenomenológiai vizsgálódások alapállását, amely az eredeti szövegben így hangzik: „[w]ir wollen auf die »Sachen selbst« zurückgehen.” Edmund HUSSERL: *Logische Untersuchungen. Zweiter Theil. Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*. Halle a. S., Max Niemeyer, 1901. 7.

#### IV. A TÉMÁBAN KÉSZÜLT PUBLIKÁCIÓK JEGYZÉKE

##### ***Idegen nyelvű tanulmányok:***

Erfahrungen im Zusammenhang mit der Übersetzung der Bundestagsrede. In: EL BEHEIRI Nadja – ERDŐDY János (szerk.): *Ins Herz geschrieben. Die Grundlagen des freiheitlichen Rechtsstaates. Aufsätze und Diskussionsbeiträge aus Anlass der Internationalen Tagung 10. Juni 2013. an der Katholischen Universität Péter Pázmány.* Budapest, 2014. 65–73.

Kaufoption zum Zweck der Sicherung. In: Daniel MATTIANGELI (szerk.): *Emptio-Venditio. Europäische Studien zur Geschichte des Kaufvertrags.* Frankfurt am Main, PL Academic Research, 2014. 382–403.

Circumvenio im römischen Kaufvertrag. *Pázmány Law Review*, 4 (2016), 377–386.

Natürlicherweise - naturgemäss - Naturrecht. *Pázmány Law Review*, 6 (2018), 73–82.

##### ***Magyar nyelvű tanulmányok:***

Igazságosság az ókori Rómában – licere contrahentibus se circumvenire? *Iustum Aequum Salutare*, 9/4 (2013), 251–265.

Circumvenio jelentése Ulpianusnál. In: KÖNCZÖL Miklós (szerk.): *Törvénytudományi retorika, jogász érvelés.* Budapest, Pázmány Press, 2016. 93–102.

Naturaliter – természetjog szerint? In: FRIVALDSZKY János –TUSSAY Ákos (szerk.): *A természetjog napja II. Konferenciatanulmányok.* Budapest, Pázmány Press, 2019. 191–203.

##### ***Szakfordítás:***

Wolfgang WALDSTEIN: *A szívébe írva. A természetjog mint az emberi társadalom alapja.* Pázmány Könyvek. Budapest, Szent István Társulat, 2012.

**Recenzió:**

Francisco Javier Andrés SANTOS – Christian BALDUS – Helge DEDEK: *Vertragstypen in Europa. Historische Entwicklung und europäische Perspektiven*. München, Sellier, 2011.

In: CSEHI Zoltán – GYULAI-SCHMIDT Andrea (szerk.): *Magyar Kereskedelmi Jogi Évkönyv III. kötet 2013/2014*. Budapest, 2014. 279–283.

**Szaklektorálás:**

Adolf REINACH: *A polgári jog apriori alapjai*. Kézirat (ford.: PPKE JÁK Római Jogi Tanszékének interdiszciplináris fordító szemináriuma keretében), 2020.

EL BEHEIRI Nadja – ERDŐDY János: *Előadások a római jog köréből I*. Elektronikus Jegyzet. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Római Jogi Tanszék, 2022.

EL BEHEIRI Nadja – ERDŐDY János: *Előadások a római jog köréből II*. Elektronikus Jegyzet. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar Római Jogi Tanszék, 2023.